

Η παραλογή «του νεκρού αδελφού»: η ελληνόφωνη και η αλβανόφωνη δημοτική ποίηση σε σχέση με το εθνοκεντρικό εκπαιδευτικό ιδεολόγημα.

Βασίλης Μπακούρος

1. Εισαγωγή

Η εμβληματική παρουσία της παραλόγης *του νεκρού αδελφού* στη διδακτέα ύλη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επιβάλλει κάποιες αφετηριακές διευκρινίσεις για το περιεχόμενο της παρούσας ανακοίνωσης¹. Κατ' αρχάς αυτή δεν αποτελεί ένα ενδεδειγμένο σχέδιο μαθήματος για τη δημοτική ποίηση, με παράδειγμα εργασίας το συγκεκριμένο κείμενο. Προσφέρει, ωστόσο, υλικό για την οργάνωση ενός τέτοιου σχεδίου. Δεν είναι, επίσης, μια πρόταση εφαρμογής δεδομένης διδακτικής μεθοδολογίας, όσο κι αν ιεραρχεί τα εργαλεία μάθησης σε κειμενοκεντρική και ομαδοσυνεργατική βάση. Στόχος της είναι να αναδιατάξει τη διδακτική προσέγγιση του κειμένου αυτού, επαναπροσδιορίζοντας τις ιδεολογικές σημάνσεις που το κατέστησαν αντικείμενο διδασκαλίας. Με άλλα λόγια, στοχεύει σε μια εκ νέου πρόσληψή του από τον διδάσκοντα, ώστε να συνδιαμορφώσει με τη σχολική τάξη μια διαφορετική γνωστική εμπειρία από αυτήν που ο ίδιος προσέλαβε, όταν το διδάχθηκε ως μαθητής.

2. Το ελληνόφωνο άσμα «του νεκρού αδελφού»

2.1. Η ιδεολογική λειτουργία της ιστοριοφιλολογικής ερμηνείας του άσματος

Αρχικά, λοιπόν, είναι αναγκαία η επισήμανση ότι το συγκεκριμένο τραγούδι υπήρξε το επίκεντρο μιας σφοδρής φιλολογικής διαμάχης τον 19ο αιώνα ανάμεσα στους Έλληνες λογίους στην οποία ενεπλάκησαν, αν δεν την προκάλεσαν, οι Ευρωπαίοι, κυρίως οι Γερμανοί². Αντικείμενο αυτής της διαμάχης ήταν η πατρότητα ή μάλλον η εθνικότητα της σύνθεσης, καθώς είναι αδιαμφισβήτητο από τις παλαιότερες δημιουργίες της λαϊκής μούσας, ενώ το γεωγραφικό εύρος της διάδοσής της επιτρέπει ποικίλες επιστημονικές υποθέσεις για την προέλευσή της. Είναι ενδιαφέρον, πάντως, ότι τόσο ο Ν. Πολίτης όσο και ο Ι. Ψυχάρης, που υποστήριξαν αντίστοιχα την ελληνική και τη σλαβική καταγωγή του άσματος, συμπίπτουν στη διαπίστωση ότι η αλβανική εκδοχή του είναι σε γενικές γραμμές η συγγενέστερη της ελληνικής³. Η ιδεολογική επένδυση της διαμάχης αυτής στο πλαίσιο ενός νεοσύστατου έθνους-κράτους, όπως ήταν το νεοσύστατο Ελληνικό Βασίλειο, έκλινε την πλάστιγγα υπέρ των απόψεων του Ν. Πολίτη και έτσι αυτή η παραλογή αναδείχθηκε σε ένα από τα παλαιότερα δείγματα της ελληνικής λαϊκής ψυχής, με το οποίο δήθεν αποκτούσαν ποιητική υπόσταση οι αξίες της ελληνικής φυλής (οικογένεια, όρκος, μητρική αγάπη κ.λπ), ενώ περαιτέρω επιβεβαιώνονταν κάποια δήθεν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής δημοτικής ποίησης και γενικότερα της νεοελληνικής λογοτεχνίας (στίχος, εκφραστικά μέσα κ.ά)⁴.

2.2. Η κειμενοκεντρική προσέγγιση του άσματος

Η κειμενοκεντρική προσέγγιση του ζητήματος αυτού παρέχει μάλλον τον ασφαλέστερο δίαυλο προβληματισμού. Δραματουργικός πυρήνας αυτής της ποιητικής νουβέλας δεν είναι ούτε ο όρκος ούτε ο οικογενειακός θεσμός ούτε γενικώς το λαογραφικό υλικό. Αυτά ενδιαφέρουν τους ειδικούς. Ο λαός

¹ Βλ. σχετικά Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ.σ. 24-26.

² Βλ. σχετικά Πολίτης, Ν. (1980), *Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού*. Στο: *Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'*. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ.σ. 17-47.

³ Βλ. σχετικά Πολίτης, Ν. (1980), *Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού*. Στο: *Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'*. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ.σ. 29-31.

⁴ Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Πολίτης, Ν. Γ. (1978), *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Βαγιονάκης, σ. 140 2) Πολίτης, Α. (2011), *Το δημοτικό τραγούδι. Εποπτικές προσεγγίσεις*. Περνώντας από την προφορική στη γραπτή παράδοση. Μικρά αναλυτικά. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 53.

που την τραγούδησε μάλλον επικεντρώθηκε συγκλονισμένος στο δρώμενο του *ανακαλήματος* που εμπειρέχει, δηλαδή στην επαναφορά ενός νεκρού στο κόσμο των ζωντανών. Η πρώτη μαρτυρία μιας τέτοιας εμπειρίας με τη μορφή τελετουργίας παρέχεται στους *Πέρσες* του Αισχύλου, όταν η βασίλισσα Άτσα ανακαλεί τη ψυχή του νεκρού Δαρείου, για να βοηθήσει τον Ξέρξη που είχε εκστρατεύσει εναντίον των Ελλήνων⁵. Ο Αισχύλος ήταν βαθύς και όχι ευκαιριακός γνώστης του περσικού πολιτισμού. Η συγκεκριμένη χωροχρονική τοποθέτηση της μαγικής αυτής πράξης, λοιπόν, δεν είναι τυχαία. Ανάλογες, μάλιστα ανακλήσεις σε μεταγενέστερα χρόνια περιέχονταν στις ιεροπραξίες για τον Άδωνη, ενώ έχει επισημανθεί η σχέση της ιεροτελεστίας αυτής με τις γονιμικές τελετές για τη Δήμητρα και την Περσεφόνη⁶.

Επομένως, ό,τι καταγράφεται στο δημοτικό άσμα είναι τα υπολείμματα ενός καββαλιστικού τελετουργικού, διαδεδομένου ή τουλάχιστον γνωστού στην Ανατολή που επηρέασε και τη βυζαντινή τελετουργία της Αναστάσεως⁷. Αυτή την παράδοση ανέστειλε η εξάπλωση του Ισλάμ, αφού η Σαρία είναι ιδιαίτερα αυστηρή σε τέτοιες πρακτικές. Ίσως έτσι ερμηνεύεται και η διασπορά του τραγουδιού κυρίως στους χριστιανικούς πληθυσμούς και όχι στους μουσουλμανικούς, ακόμη και όταν ήταν ομόγλωσσοι, όπως για παράδειγμα στους εξισλαμισμένους Αλβανούς ή στους Σέρβους κρυπτοχριστιανούς, στους κλωστούς του Πόντου και στους караμανλήδες της Καππαδοκίας⁸. Ερευνητικά, τουλάχιστον, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί η παρουσία παρόμοιων δρώμενων και σε δυτικοευρωπαϊκές λαϊκές λογοτεχνικές παραδόσεις αλλά οι αδιάσειστες γραπτές μαρτυρίες για αυτά είναι νεότερες, κυρίως από τον 18^ο αι., και ύστερα⁹.

Η παραλογή του νεκρού αδελφού, λοιπόν, σε επίπεδο δραματουργικό δεν είναι παρά η ελληνόφωνη λογοτεχνική επεξεργασία του μοτίβου της ανάκλησης και όχι απλώς της νεκρανάστασης, από τη θεματική που συνιστά ο φυσικός κύκλος της ζωής και του θανάτου στις λαϊκές παραδόσεις της καθ' ημάς Ανατολής. Τα μέσα, μάλιστα, που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνθεση αυτού του ποιητικού σώματος από τον ελληνικό λαό δεν αποτελούν ιδιάζοντα χαρακτηριστικά μιας δήθεν ελληνικής δημοτικής ποίησης, αφού είναι κοινά με αυτά που παρατηρούνται για το συγκεκριμένο δείγμα και σε άλλους λαούς. Αναφέρομαι ενδεικτικά στα κυριότερα από αυτά, δηλαδή στον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο, στο σχήμα του αδιανόητου καθ' υπερβολή (σχήμα του αδυνάτου) και στην εξωλογική προσωποποίηση της Φύσης¹⁰.

3. Το αλβανόφωνο άσμα «Το τραγούδι της Δοκίνας»

3.1. Η παρουσία του στην ελληνική και στην αλβανική εκπαίδευση

⁵ Βλ. Αισχύλος, *Πέρσαι*, στχ. 598-851.

⁶ Βλ. Μπακούρος, Β. Κ., *Η τελετή του ανακαλήματος στο Αμάρτημα της μητρός μου του Γεωργίου Βιζυηνού και στο Έβδομο ρούχο της Ευγενίας Φακίνου. Μια απόπειρα λακανικής προσέγγισης του ηθογραφικού λόγου*, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. Στο: <https://www.rummillet.com> (προσπελάστηκε στις 11/6/20015).

⁷ Βλ. για παράδειγμα την πρωινή τελετή της «πρώτης αναστάσεως» το Μεγάλο Σάββατο στο: Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς (21978), Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Ελλάδος, σ.σ. 355-357.

⁸ Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Σινάνογλου, Ι. (1887), Ο βίος του Σεραφείμ Ατταλειάτου, μητροπολίτου Αγκύρας. Εν Κωνσταντινουπόλει: Ανατόλ Αχτερί, σ. 23 2) Beno, N. (1959), *Në Tepelenë*. Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës, f. 45.

⁹ Τα δυτικοευρωπαϊκά σχετικά δρώμενα στη λογοτεχνική καταγραφή τους δεν αφορούν σε ανακλήσεις αλλά σε νεκραναστάσεις. Βλ. σχετικά Πολίτης, Ν. (1980), Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού. Στο: Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ.σ. 19-21.

¹⁰ Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Claude, F. (2013), Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Αλέξης Πολίτης (επιμ.), τόμ. Α'. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ.σ. 53-57 2) Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ.σ. 18-20. Ας σημειωθεί ότι η πραγματολογική διάκριση δύο επιπέδων, του *ρεαλιστικού* (*reale*) και του *φανταστικού* (*fantastike*), αποτελεί θεμελιώδες ερμηνευτικό σχήμα για τη διδακτική προσέγγιση του συγκεκριμένου άσματος σύμφωνα με το αλβανικό εγχειρίδιο για τον εκπαιδευτικό. Βλ. Fekollari, A. – Rexha, H. – Bardhi, K. (2006), *Libër mësuës për tekstin* “Gjuha amtare 6”. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 123.

Η αλβανική εκδοχή του τραγουδιού, όπως παρουσιάζεται στα διδακτικά εγχειρίδια της γειτονικής χώρας τουλάχιστον από την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος έως σήμερα, είναι αυτή που επιγράφεται *Το τραγούδι της Δοκίνας* (*Kënga e Dhoqinës*)¹¹. Πρόκειται, εμφανώς, για τόσκιχη παραλλαγή αλλά δεν διευκρινίζεται από ποια ακριβώς περιοχή της Αλβανίας προέρχεται¹². Αυτή η παραλλαγή που υιοθετείται στα αλβανικά εγχειρίδια παρέχεται μεταφρασμένη και στο ελληνικό βιβλίο για τον εκπαιδευτικό, προκειμένου να το αξιοποιήσει στη διδασκαλία του, πιθανότατα ως κείμενο λογοτεχνικής παραλληλίας¹³. Το πρώτο τετράστιχο του ποιήματος είναι το εξής:

«Ditën e Pashkës në drekë,	«Ανήμερα Πάσχα μεσημέρι,
seç u therë një ka në fshat.	σφάζαν ένα μοσχάρι στο χωριό.
Vajta e mora një okë mish	Πήγα και πήρα μια οκά κρέας
dhe e hodha në kusi;»	και το έβαλα στον τέντζερη» ¹⁴ .

3.2. Συγκριτική μετρική (απο)δόμηση του αλβανόφωνου ποιήματος

Οι μονοί στίχοι του αλβανικού άσματος, όταν είναι οκτασύλλαβοι ακολουθούνται από ζυγούς επτασύλλαβους και αντίστροφα, ενώ στο σύνολό τους είναι ιαμβικού ρυθμού. Όλοι οι στίχοι είναι άτμητοι ή μάλλον η τομή συμπίπτει με το τέλος κάθε στίχου. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα άρτιο δεκαπεντασύλλαβο που διαιρείται ανά στίχο στα συστατικά ημιστίχιά του. Ας σημειωθεί ότι κάθε στίχος είναι *απηρτισμένος* έχει δηλαδή ολοκληρωμένο νόημα και σύμφωνα με την *αρχή της ισομετρίας* αποφεύγονται οι διασκελισμοί. Εφαρμόζονται, επίσης, οι κανόνες της τονικής αναμόρφωσης του στίχου, όπως και στον ελληνικό δεκαπεντασύλλαβο, σε όποιους πόδες οι γραμματικές συλλαβές δεν συμπίπτουν με τις μετρικές (συχ. 3: «Vajta e mora një okë mish»). Τέλος, με την τονή κατά την απαγγελία μπορεί οι επτασύλλαβοι να εκταθούν σε οκτασύλλαβους και οι οκτασύλλαβοι να συντμηθούν σε επτασύλλαβους, για να πειθαρχήσουν στο γενικό στιχουργικό σχήμα. Οι στιχουργικές αναλογίες αυτού του αλβανικού άσματος με την ελληνική παραλογή αποδεικνύεται από την χρήση της ομοιοκαταληξίας. Ενώ στην αλβανική δημοτική ποίηση η ομοιοκαταληξία συνιστά θεμελιώδες χαρακτηριστικό, στο συγκεκριμένο τραγούδι η παρουσία της είναι μάλλον συμπτωματική με χαρακτήρα ομοιοτέλετου και έτσι ο στίχος του σε επίπεδο απαγγελίας έχει την υπόσταση ενός δημοτικού στίχου στην Ελληνική¹⁵:

«Konstantin, të ardhhtë gjëma,	«Κωνσταντίνε, κακό να' χεις,
--------------------------------	------------------------------

¹¹ Βλ. Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), *Gjuha amtare* 6. Tiranë: Botime shkollore Albas f. 96.

¹² Για παράδειγμα βλ. στον συχ. 2 : *fsat* (τόσκιχα) αντί *katund* (γκέκιχα) (= χωριό). Για τη διάκριση ανάμεσα στην τόσκιχη κουλτούρα και την γκέκιχη στην Αλβανία βλ. ενδεικτικά Chater, M. (1931), Το νεότερο βασίλειο της Ευρώπης. *The National Geographic Magazine*, (συλλεκτικό τεύχος), σ.σ. 27-30.

¹³ Βλ. Γεωργιάδου, Α. – Κατσιαμπούρα, Ζ. – Κρούπη-Κολώνα, Ε. – Πατούνα, Α. – Χατζηγεωργίου-Παράσχου, Σ. – Χατζηθεοχάρους, Π. (2011), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Βιβλίο Καθηγητή (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, σ.σ. 44-45. Το αλβανόφωνο άσμα παρατίθεται μεταφρασμένο από τον Ανδρέα Ζαρμπαλά με τίτλο *Κωνσταντίνης και Δοκίνα* στο: Φραντζή, Α. (επιμ.) (2006), *Αίμος*. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης. Αθήνα: Οι φίλοι του περιοδικού «Αντί», σ.σ. 44-45.

¹⁴ Βλ. Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), *Gjuha amtare* 6. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 96.

¹⁵ Γίνεται αναφορά σε ρυθμική απαγγελία, γιατί τόσο οι παραλογές όσο και τα αντίστοιχα αφηγηματικά άσματα της αλβανικής λαϊκής λογοτεχνίας, δεν τραγουδιόνταν αλλά απαγγέλλονταν με σταθερή μουσική υπόκρουση. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Πολίτης, Α. (2011), Το δημοτικό τραγούδι. Εποπτικές προσεγγίσεις. Περνώντας από την προφορική στη γραπτή παράδοση. Μικρά αναλυτικά. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 81 2) Ντάνος, Ν. (1949), *Άσματα και λαϊκά συνήθεια της επαρχίας Πωγωνίου*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων, σ. 38.

martove Dhoqinën larg-	πάντρεψες τη Δοκίνα μακριά,
larg e larg mërguar	μακριά, μακριά από μας
tre male kaptuar!»	πέρα από τρία βουνά!» ¹⁶

4. Η βαλκανική δημοτική ποίηση

4.1. Στιχουργία – Εκφραστικοί τρόποι

Επομένως, ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, ο *εθνικός στίχος* της ελληνικής ποίησης, δεν είναι στην πραγματικότητα παρά μέρος ενός ρυθμοτονικού οικοδομήματος που δεν γνωρίζει εθνικά όρια, τουλάχιστον στα Βαλκάνια¹⁷. Όπως αποδεικνύεται, ο λαός ως ποιητικός δημιουργός, είτε στην Αλβανική είτε στην Ελληνική, χρησιμοποίησε το ίδιο μέτρο, αναλύοντας ή συνθέτοντας τα ίδια στιχουργικά μοτίβα ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε γλώσσας. Η μετρική σύγκλιση είναι πιθανόν να επηρεάστηκε σε ένα βαθμό από το γεγονός ότι το αλβανόφωνο άσμα αρχικά καταγράφηκε στην Αλβανική με ελληνικό αλφάβητο πολύ πριν από τον 18ο αι., σύμφωνα με μαρτυρία του μουσουλμάνου Αλβανού Χατζή Σεχρέτη, βιογράφου του Αλή Πασά¹⁸.

Εκτός του στίχου ανάμεσα στην ελληνική και στην αλβανική εκδοχή του δημοτικού άσματος παρατηρούνται ευδιάκριτες ομοιότητες και ως προς άλλα στοιχεία, τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, υποτίθεται ότι αποτελούν ιδιαιτερότητες της ελληνικής δημοτικής ποίησης. Έτσι, τα πουλιά μιλούν ή ρωτούν με τη χρήση άσκοπων ερωτημάτων, ο νεκρός Κωνσταντίνος εγείρεται από τον τάφο, ενώ τα άψυχα γίνονται έμψυχα με μεγαλειώδεις ή τερατώδεις δυνατότητες:

«Konstadini i ngrit nga varri	«Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε απ' τον τάφο
grasa iu bë kale,	η πέτρα του τάφου γίνηκε άλογο
balta iu bë shale!»	κι η λάσπη του τάφου γίνηκε σέλα!»
[...]	[...]
«Kini parë e s'kini parë?	«Έχετε δει ή δεν έχετε δει;
Shkon nje bishtbardhë.	Περνάει ένα άσπρο άλογο.
I vdekuri me të gjallë!»	Ο νεκρός με τον ζωντανό!» ¹⁹

5. Διδακτική της δημοτικής ποίησης: Διαπολιτισμικότητα και εθνοκεντρισμός

5.1. Αποσαφήνιση όρων

Αποδεικνύεται, λοιπόν, ότι η δημοτική ποίηση των Βαλκανίων διαφέρει μόνο ως προς τη γλώσσα και για αυτόν ακριβώς τον λόγο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί διδακτικά ως ποίηση εθνικά «σεσημασμένη». Είναι, βέβαια, αναπόσπαστο τμήμα κάθε επιμέρους εθνικής γραμματείας ή λογοτεχνίας αλλά συγκροτήθηκε σε ένα πνευματικό περιβάλλον στο οποίο το κατά τόπους διαφορετικό γλωσσικό όργανο δεν απέδιδε ένα διαφορετικό λαϊκό ήθος εθνοφυλετικά προσδιορισμένο ή περιχαρακωμένο. Με άλλα λόγια, πρόκειται για «ελληνόφωνη» ή «αλβανόφωνη» και όχι για «ελληνική» ή «αλβανική» δημοτική ποίηση.

¹⁶ Βλ. σχετικά Παμπούδη, Π. (επιμ.) (2007), Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας. Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης. Εισαγωγή – μετάφραση – σημειώσεις: Θωμάς Στεργιόπουλος, επιλεγόμενα: Ισμαήλ Κανταρέ. Αθήνα: Ροές, σ. 23.

¹⁷ Βλ. όσα αναφέρονται για τον δεκαπεντασύλλαβο στίχο στο βοηθητικό διδακτικό εγχειρίδιο για το Λύκειο: Παρίσης, Ι. – Παρίσης, Ν. (2006), Λεξικό λογοτεχνικών όρων. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, σ. 41.

¹⁸ Βλ. Beno, N. (1959), Në Tepelenë. Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës, f. 45-46.

¹⁹ Βλ. Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), Gjuha amtare 6. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 96.

5.2. Διδακτική αξιοποίηση της διαπολιτισμικότητας και ανακαλυπτική μάθηση

Αυτή η τελευταία διαπίστωση είναι ιδιαίτερα σημαντική για τον διδάσκοντα στο ελληνικό σχολείο. Έχοντας, δηλαδή, στη διάθεσή του τα εισαγωγικά σημειώματα που συνοδεύουν την παραλογή αυτή στο ελληνικό εγχειρίδιο²⁰, μπορεί να προτρέψει τον Αλβανό μαθητή του να βρει και να παρουσιάσει στην τάξη, μεταφρασμένο από τον ίδιο, το ακόλουθο εισαγωγικό σημείωμα του αλβανικού διδακτικού εγχειριδίου για το τραγούδι της Δοκίνας:

«Αυτό το τραγούδι εκφράζει μια αρχαία παράδοση εκατοντάδων χρόνων μέσω μιας συγκινητικής ιστορίας με την οποία ο λαός δηλώνει μια **μεγάλη ιδέα ότι, όταν ο Αλβανός δίνει τον λόγο του, σηκώνεται και από τον τάφο, για να τον κρατήσει. Για αυτό, το τραγούδι ονομάζεται και η μπαλάντα της μέσας**»²¹.

Στο αλβανικό σχολείο το συγκεκριμένο άσμα διδάσκεται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με ένδειξη δημιουργού *Porruli*²². Θεωρείται, άρα, δημιούργημα *λαϊκό*, δηλαδή *δημοτικό*, και χρησιμοποιείται για την εκμάθηση της γλώσσας μέσω της λογοτεχνίας. Η καλλιέργεια της μητρικής ως επικοινωνιακού οργάνου προϋποθέτει ή συνεπάγεται την ανάπτυξη στον μαθητή μιας συνείδησης εθνικής ετερότητας. Για μια γλώσσα περιορισμένης χρήσης, όπως η Αλβανική, η ετερότητα γίνεται στη διδακτική πράξη αντιληπτή ως ταυτότητα ανωτερότητας. Αιτιολογείται έτσι, χωρίς να δικαιολογείται, ο παραπάνω αποκάλυπτος εθνοκεντρικός ηθικοδιδακτισμός.

Ως εκπαιδευτικό φαινόμενο, όμως, αυτή η μεθόδευση μπορεί να αποτελέσει την κατάλληλη αφορμή για μια ομαδοσυνεργατική διερεύνηση της ελληνικής βιβλιογραφίας που υποβαθώνει-ή που θα έπρεπε να υποβαθώνει- επιστημονικά το εγχειρίδιο του ελληνικού κράτους για το συγκεκριμένο κειμενικό δείγμα. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές ασκούμενοι στην *ανακαλυπτική μάθηση* θα μπορέσουν *mutatis mutandis* να αντιληφθούν σε ποιο βαθμό η ιδεολογικοποίηση της λογοτεχνίας καθιστά ομοειδή και ομοιότροπα δείγματα κουλτούρας, όργανα πολιτισμικής διαίρεσης στη βάση της εκπαιδευτικής αποδοχής φυσικά ή φυλετικά προδιαγεγραμμένων εθνικών διαφορών.

Η ρυθμική απαγγελία τόσο της ελληνόφωνης όσο και της αλβανόφωνης εκδοχής του συγκεκριμένου άσματος από κατάλληλα ασκημένες ομάδες μαθητών, όπου αυτό είναι δυνατόν, αποτελεί την πλέον εύστοχη διδακτική μέθοδο πρόσληψής του από τη σχολική τάξη. Στη συνέχεια, η σύγκριση επί του περιεχομένου είναι αναπόφευκτη και σε ένα βαθμό λειτουργική αρκεί να υπερβεί τη διδακτικά άστοχη υποψία ή πεποίθηση ότι δήθεν το αλβανόφωνο ποίημα, όπως και οι σλαβόφωνες εκδόχές του, δημιουργήθηκε κατ' επίδραση του ελληνικού. Έτσι, υποθηκεύεται ο διαπολιτισμικός χαρακτήρας οποιασδήποτε διδακτικής προσέγγισης και ενισχύονται αντί να αίρονται οι εθνοκεντρικές προκαταλήψεις και τα αντίστοιχα στερεότυπα, πολλές φορές παρά τις προθέσεις της σχολικής τάξης²³.

5.3. Η ιστορικοφιλολογική μέθοδος και ο εκπαιδευτικός εθνοκεντρισμός

Η ιστορικοφιλολογική μέθοδος προσέγγισης της κουλτούρας, η οποία παρά τις επιμέρους προσπάθειες, κυριαρχεί έως σήμερα στην ελληνική εκπαίδευση σε συνδυασμό με την άγνοια αρχαιολατρία, έχουν εθίσει το ελληνικό σχολείο, αν όχι την ελληνική κοινωνία, στην ψευδαισθητική πεποίθηση ότι το ιστορικό εύρος του ελληνικού πολιτισμού αποτελεί *ipso jure* πυλώνα πολιτισμικής

²⁰ Βλ. σχετικά Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακόστας, Γ. (2013), Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ.σ. 15-16, 18-20 και 24.

²¹ Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), Gjuha amtare 6. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 96. [Η υπογράμμιση είναι δική μου]. Ας σημειωθεί ότι ο γαλλικός όρος *μπαλάντα* αντιστοιχεί στον ελληνικό όρο *υπόρχημα*. Βλ. σχετικά Claude, F. (2013), Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Αλέξης Πολίτης (επιμ.), τόμ. Α'. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 67.

²² Βλ. Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), Gjuha amtare 6. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 96.

²³ Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Πολίτης, Ν. (1980), Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού. Στο: Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύννης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ. 40 2) Μάμαλη, Ε., *Σχέδιο διδασκαλίας στη Λογοτεχνία με την αξιοποίηση των Τ. Π. Ε. Το τραγούδι του νεκρού αδελφού*. Στο: <https://literator.wikispaces.com> (προσπελάστηκε στις 13/6/2015).

κηδεμονίας ή επιβολής της ελληνικής στις υπόλοιπες βαλκανικές κουλτούρες. Ο λαός, όμως, που δημιούργησε και διαμόρφωσε τις ποικίλες εκδοχές αυτού του τραγουδιού στην ίδια ή σε διαφορετικές γλώσσες από την βυζαντινή έως και την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν είχε συνείδηση μιας διαχρονικής ιστορικής ετερότητας αλλά το βίωμα μιας συγχρονικής ιστορικής ταυτότητας στο πλαίσιο του ελληνορθόδοξου Γένους. Η αλβανόφωνη σύνθεση, παρά τις πιθανές αλληλεπιδράσεις με την ελληνόφωνη, δεν είναι αποτέλεσμα αντανάκλασης ή «αντιγραφής». Τα αφηγηματικά μέρη του τραγουδιού της Δοκίνας είναι πριμιτιβιστικά, αν συγκριθούν με τα αντίστοιχα της παραλογής του νεκρού αδελφού, που είναι συνθετότερα και επιμελώς επεξεργασμένα. Απηχούν, δηλαδή, ένα προγενέστερο στάδιο ποιητικής σύνθεσης από αυτό που μαρτυρούν οι παραλλαγές αυτής της παραλογής τουλάχιστον στον κυρίως ελλαδικό χώρο. Η αφαιρετική λογική στη βάση της συγκρότησης και της επεξεργασίας του το καθιστά πλησιέστερο προς την καππαδοκική ελληνόφωνη παραλλαγή του, η οποία διασώζει σύμφωνα με τον Ν. Πολίτη «την αρχαικωτέραν του μύθου παράδοσιν»²⁴.

Η σύνθεση του διδακτικού υλικού μπορεί να ολοκληρωθεί από τον διδάσκοντα με τη συγκρότηση και τη συμπλήρωση φύλλων εργασίας στα οποία θα αξιοποιούνται σε συγκριτική αντιπαράταξη οι ερωτήσεις του ελληνικού και του αλβανικού διδακτικού εγχειριδίου. Είναι χαρακτηριστική η υπ' αριθμόν επτά (7) από τις ερμηνευτικές του αλβανικού εγχειριδίου:

«Αυτή η παράδοση είναι από τις πιο ωραίες του **αλβανικού λαϊκού πολιτισμού**. Για ποιο **αρχαίο προτέρημα του αλβανικού λαού** κάνει λόγο αυτή η παράδοση;»²⁵

και η υπ' αριθμόν έξι (6) από τις διερευνητικές του ελληνικού σχολικού εγχειριδίου με τη μορφή στοχευμένης διδακτικής εντολής, αφού έχει έμμεσα ενημερωθεί ο μαθητής για τη παρουσία των παραλογών στη νεοελληνική λογοτεχνία, τη σύνδεσή τους με την αρχαία ελληνική παράδοση, τη θέση τους στον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό και τη σχέση τους με τη νεοελληνική αυτοσυνειδησία:

«Από τα στοιχεία του τραγουδιού να βρείτε μερικά από τα χαρακτηριστικά των παραλογών ως προς το **θέμα** και τη **μορφολογία**»²⁶.

5.4. Αναστοχασμός: ο μηχανισμός παραγωγής των εκπαιδευτικών ιδεολογημάτων

Τέλος, στο πλαίσιο μιας διαδικασίας αναστοχασμού ο διδάσκων μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να συλλάβουν ότι το εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο, όταν μετατρέπεται σε διδακτικό, υπακούει στις ορίζουσες ενός θεσμού, της εκπαίδευσης, που ως κρατικός μηχανισμός συγκροτείται πέραν και συχνά ερήμην της σχολικής τάξης. Το διδακτικό εγχειρίδιο, που αποτελεί την απτή παρουσία κάθε διδακτικού αντικειμένου, δεν μπορεί, άρα, να είναι *αντικειμενικό*, δηλαδή *ιδεολογικά ουδέτερο* ακόμη και στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Όχι μόνο γιατί η Λογοτεχνία δεν είναι ποτέ ιδεολογικά ουδέτερη αλλά γιατί κάθε λογοτεχνικό κείμενο μετατρέπεται σε *μάθημα*, αφού πρώτα έχει επιλεγεί ως *αντιπροσωπευτικό* μεταξύ άλλων κειμένων από τους (δια)χειριστές αυτού του εκπαιδευτικού μηχανισμού. Με αυτόν τον τρόπο, υπηρετεί στόχους που ακόμα κι αν δεν αποκρύπτονται, δεν είναι εύκολο να τους αποκωδικοποιήσει ο μαθητής, χωρίς να παρακινηθεί ή καλύτερα να αφυπνισθεί από τον διδάσκοντα. Για παράδειγμα, το τραγούδι του νεκρού αδελφού εντάσσεται σε ένα εγχειρίδιο, στο οποίο σύμφωνα με την επίσημη σκοποθεσία του:

«μελετώνται αντιπροσωπευτικά έργα με κριτήριο την ιστορική εξέλιξη της λογοτεχνίας μας από τον 9ο αιώνα μ.Χ. μέχρι τα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα [...] Το βιβλίο επιχειρεί μια σκιαγράφηση της **ιστορικής εξέλιξης της νεοελληνικής λογοτεχνίας** εντοπίζοντας τη θεματική ανανέωση και τη **βαθμιαία διαμόρφωση της νεοελληνικής συνείδησης**, καθώς και τις μεταβολές στη γλώσσα, στους εκφραστικούς τρόπους και στη στιχουργική»²⁷.

²⁴ Βλ. σχετικά Πολίτης, Ν. (1980), Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού. Στο: Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ. 73.

²⁵ Petro, R. – Perivani, N. – Çerija, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), Gjuha amtare 6. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 96. [Η υπογράμμιση είναι δική μου].

²⁶ Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακόστας, Γ. (2013), Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ. 27. [Η υπογράμμιση είναι δική μου].

Είναι ενδεικτική,άλλωστε, αυτής της σκοποθεσίας η εισαγωγική εικονογράφηση του διδακτικού εγχειριδίου με τον δημοφιλή πίνακα του Νικολάου Γύζη «Το κρυφό σχολειό», που αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα διαλόγου της νεοελληνικής ζωγραφικής με τη μυθολογία του νεοελληνικού έθνους-κράτους²⁸. Σε αυτή τη σκοπιμότητα μάλιστα φαίνεται ότι οφείλονται και επεμβάσεις στο ίδιο το ποιητικό σώμα, πριν χρησιμοποιηθεί ως διδακτικό αντικείμενο. Για παράδειγμα ο Ν. Πολίτης, δημοσιεύει, ακολουθώντας τον Σπ. Ζαμπέλιο:

«Κάνει το **σύγγεφ'** άλογο, και τάστρο **σαλιβάρι**,
και το φεγγάρι συντροφιά και πάει **να τήνε** φέρη»²⁹.

Στο διδακτικό εγχειρίδιο υιοθετείται η ακόλουθη αμάρτυρη εκδοχή που «εξομαλύνει» γλωσσικά και πραγματολογικά το άσμα:

«Κάνει το **σύγγεφο** άλογο και τάστρο **χαλινάρι**,
και το φεγγάρι συντροφιά και πάει **να της τη** φέρει»³⁰.

Ας σημειωθεί ότι η αρχική εκδοχή του τραγουδιού, όπως παρατίθεται από τον Tommaseo, ήταν προφορικότερη, ρεαλιστικότερη και περισσότερο πολυπολιτισμική:

«Την πλάκα κάνει γι' άλογο, το χώμα κάνει σέλα,
και τα ξανθά του τα μαλλιά τα κάνει σαλιβάρι»³¹.

Αντίστοιχα εθνοκεντρικούς διδακτικούς σκοπούς φαίνεται ότι υπηρετεί στο αλβανικό εγχειρίδιο, το τραγούδι της Δοκίνας, αφού εντάσσεται σε ένα σύνολο κειμένων με σχετικά βιβλιογραφικά σημειώματα:

«που έχουν σκοπό να δοθεί στους μαθητές/μαθήτριες έμμεσα η ιδέα των σχέσεων των λογοτεχνικών φαινομένων, ώστε άμεσα να προετοιμαστούν σταδιακά για την κατανόηση της **ιστορίας της αλβανικής λογοτεχνίας [...]** και την ενεργητική συμμετοχή τους στον **αλβανικό πολιτισμό ως μέλη της κοινωνίας μας**»³².

²⁷ Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Περιγραφή και στόχοι*. Στο: <https://www.ebooks.edu.gr> (προσπελάστηκε στις 14/6/2015).

²⁸ Βλ. Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ. 5. Για τον εθνικό μύθο του κρυφού σχολείου βλ. ενδεικτικά Μπακούρος, Β. Κ. (2008), *Οι φιλολογικές – διδακτικές μέθοδοι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι θέσεις των αριστοτελικών λογίων και οι ενστάσεις των διαφωτιστών*. Αθήνα: Πρόσωπον, σ. 17, αρ. σημ. 26.

²⁹ Βλ. Πολίτης, Ν. (1980), *Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού*. Στο: *Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ'.* Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, σ. 59. [Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου].

³⁰ Βλ. Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», σ. 25. [Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου].

³¹ Βλ. Πολίτης, Α. (2011), *Το δημοτικό τραγούδι. Εποπτικές προσεγγίσεις. Περνώντας από την προφορική στην γραπτή παράδοση. Μικρά αναλυτικά*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ.σ. 270-271.

³² Petro, R. – Perivani, N. – Çerçja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), *Gjuha amtare 6*. Tiranë: Botime shkollore Albas, f. 3. [Η υπογράμμιση είναι δική μου].

6. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω είναι δυνατόν τόσο οι Έλληνες όσο και οι Αλβανοί μαθητές στο ελληνικό σχολείο να καταλάβουν ότι το *Σχολείο* σε αρκετές περιπτώσεις υιοθετεί διαιρετικά ιδεολογήματα, όπως για παράδειγμα το εθνοκεντρικό, αναδιαμορφώνοντας ή παραμορφώνοντας το επιστητό. Χρέος της σχολικής τάξης είναι, λοιπόν, να περισώσει το ανθρωπιστικό όραμα της παιδείας, καθιστώντας κάθε μαθητή, ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής, κοινό του με όπλο, όπου χρειάζεται, την κριτική αποδόμηση των προκατασκευασμένων διδακτικών ερμηνευτικών μοντέλων.

Η διαδικασία αυτή είναι επώδυνη κυρίως για τον διδάσκοντα ως εθνοπολιτισμικά προσδιορισμένη κοινωνική οντότητα. Και αυτό γιατί πρωτίστως εκείνος πρέπει να εγκαταλείψει ένα σύνολο προκαταλήψεων και στερεοτύπων για τον εκπαιδευτικό ρόλο του. Αν το πετύχει, όμως, θα έχει καταστήσει *in vivo* τη σχολική δομή μια πολιτισμικά διαδραστική και άρα ουσιαστικά λειτουργική ανθρώπινη κοινότητα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

1. Αισχύλος, Πέρσαι.
2. Γεωργιάδου, Α. – Κατσιαμπούρα, Ζ. – Κρούπη-Κολώνα, Ε. – Πατούνα, Α. – Χατζηγεωργίου-Παράσχου, Σ. – Χατζηθεοχάρους, Π. (2011), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Βιβλίο Καθηγητή (Α΄ τεύχος – Α΄ Τάξη Γενικού Λυκείου)*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
3. Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α΄ τεύχος – Α΄ Τάξη Γενικού Λυκείου)*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
4. Chater, M. (1931), Το νεότερο βασίλειο της Ευρώπης. *The National Geographic Magazine*, (συλλεκτικό τεύχος), σ.σ. 3-50.
5. Claude, F. (2013), *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*. Αλέξης Πολίτης (επιμ.), τόμ. Α΄. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
6. Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς (1978), Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Ελλάδος.
7. Μπακούρος, Β. Κ. (2008), *Οι φιλολογικές – διδακτικές μέθοδοι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι θέσεις των αριστοτελικών λογίων και οι ενστάσεις των διαφωτιστών*. Αθήνα: Πρόσωπον.
8. Ντάνος, Ν. (1949), *Άσματα και λαϊκά συνήθειαι της επαρχίας Πωγωνίου*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων.
9. Παμπούδη, Π. (επιμ.) (2007), *Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας*. Ανθολογία Αλβανικής Δημοτικής Ποίησης. Εισαγωγή – μετάφραση – σημειώσεις: Θωμάς Στεργιόπουλος, επιλεγόμενα: Ισμαήλ Κανταρέ. Αθήνα: Ροές.
10. Παρίσης, Ι. – Παρίσης, Ν. (2006), *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
11. Πολίτης, Α. (2011), *Το δημοτικό τραγούδι. Εποπτικές προσεγγίσεις*. Περνώντας από την προφορική στη γραπτή παράδοση. Μικρά αναλυτικά. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
12. Πολίτης, Ν. Γ. (1978), *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Βαγιονάκης.
13. Πολίτης, Ν. (1980), *Το δημοτικόν άσμα περί του νεκρού αδελφού*. Στο: *Λαογραφικά Σύμμεικτα Δ΄*. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών. Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.
14. Σινάνογλους, Ι. (1887), *Ο βίος του Σεραφείμ Ατταλειάτου, μητροπολίτου Αγκύρας*. Εν Κωνσταντινουπόλει: Ανατόλ Αχτερί.
15. Φραντζή, Α. (επιμ.) (2006), *Αίμος*. Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης. Αθήνα: Οι φίλοι του περιοδικού «Αντί».

Ξενόγλωσση

1. Beno, N. (1959), Në Tepelenë. Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.
2. Fekollari, A. – Rexha, H. – Bardhi, K. (2006), Libër mësuesi për tekstin “Gjuha amtare 6”. Tiranë: Botime shkollore Albas.
3. Petro, R. – Perivani, N. – Çerpja, A. – Prof. as. Dr. Gjokutaj, M. (2006), Gjuha amtare 6. Tiranë: Botime shkollore Albas.

Ιστοσελίδες

1. Γρηγοριάδης, Ν – Καρβέλης, Δ – Μηλιώνης, Χ. – Μπαλάσκας, Κ. – Παγανός, Γ – Παπακώστας, Γ. (2013), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. (Α' τεύχος – Α' Τάξη Γενικού Λυκείου). Περιγραφή και στόχοι.* Στο: <https://www.ebooks.edu.gr> (προσπελάστηκε στις 11/6/2015).
2. Μάμαλη, Ε., *Σχέδιο διδασκαλίας στη Λογοτεχνία με την αξιοποίηση των Τ. Π. Ε. Το τραγούδι του νεκρού αδελφού.* Στο: <https://literator.wikispaces.com> (προσπελάστηκε στις 13/6/2015).
3. Μπακούρος, Β. Κ., *Η τελετή του ανακαλήματος στο Αμάρτημα της μητρός μου του Γεωργίου Βιζυηνού και στο Έβδομο ρούχο της Ευγενίας Φακίνου. Μια απόπειρα λακανικής προσέγγισης του ηθογραφικού λόγου.* Στο: <https://www.rummillet.com> (προσπελάστηκε στις 14/6/2015).

Abstract

Vassilis Bakouros, The folk song “of Dead Brother”: The Greek-speaking and the Albanian-speaking folk poetry in connection with the educational ideology based on ethnicity.

In the present announcement, under the pretext of teaching the folk song “of Dead Brother”, the potential of conducting a “dialogue about culture” is being looked into in the framework of Greek Secondary Education among students of Greek and Albanian origin. The material provided can constitute the foundation of a lesson plan, which, in its turn, will engage students in a process of exploratory self - and etero - knowledge. Students, namely, discover metalinguistically the “other” fellow student as a being equally entitled to a cultural identity which goes beyond the established ethnic limits. The stake, however, for Greek Education is the renegotiation of self- evident acknowledgement until today which refers to the relation between Modern Greek Literature and (Modern) Greek national consciousness.